

Közzététel: 2020. június 4.

A tanulmány címe:

Nemzeti jövedelem, gazdasági növekedés

Szerzők:

POZSONYI PÁL, a Központi Statisztikai Hivatal ny. főosztályvezetője

E-mail: Pal.Pozsonyi@ksh.hu

SZÓKÉNÉ BOROS ZSUZSANNA, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője

E-mail: Zsuzsanna.Boros@ksh.hu

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2020.6.hu0665>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Statisztikai Szemle c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„*Forrás: Statisztikai Szemle c. folyóirat 98. évfolyam 6. számában megjelent, Pozsonyi Pál, Szókéne Boros Zsuzsanna által írt, 'Nemzeti jövedelem, gazdasági növekedés' című tanulmány (link csatolása)*”

7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Pozsonyi Pál – Szóké né Boros Zsuzsanna

Nemzeti jövedelem, gazdasági növekedés

National income, economic growth

POZSONYI PÁL, a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezetője
E-mail: Pal.Pozsonyi@ksh.hu

SZÓKÉ NE BOROS ZSUZSANNA, a Központi
Statisztikai Hivatal főosztályvezetője
E-mail: Zsuzsanna.Boros@ksh.hu

A tanulmány az elmúlt 100 év fő makrogazdasági mutatószámának – amelyet kortól függően nemzeti jövedelemnek, nemzeti terméknek vagy bruttó hazai terméknek neveztek – alakulásán keresztül ad rövid áttekintést a magyar gazdaságról, annak fejlődési szakaszairól, visszaeséseiről, a XX. századi háborúk okozta veszteségekről. Célja nem a tudományos újdonságok, illetve a lezajlott gazdasági folyamatok mélyreható elemzése – hiszen azok feltárása nem fért volna bele egy rövid tanulmány kereteibe –, hanem e hosszú időszak fő folyamatainak egységes szemléletben történő bemutatása. Az elmúlt 100 évre vonatkozóan sem Magyarországon, sem más országokban nem állnak rendelkezésre egységes elvek alapján felépülő makrogazdasági mutatószámok, ám egy-egy történelmi szakaszra elérhetők – általában tudományos kutatók által összeállított – statisztikai adatsorok. Ezen adatok felhasználásával veszi a cikk górcső alá a Trianon óta új körülmények közé került Magyarország gazdasági fejlődését. A tanulmányban elsősorban a termelés alakulása kap nagyobb figyelmet, de a szerzők röviden bemutatják a fogyasztás és a beruházások folyamatait is. Az írást rövid nemzetközi összehasonlítás zárja.

TÁRGYSZÓ: nemzeti számlák, gazdasági növekedés, nemzeti jövedelem

The study gives a brief overview of the development stages and declines of the Hungarian economy as well as the losses caused by the wars of the 20th century, through the main economic indicator of the last 100 years (which was called in various ways [such as national income, national product/production, or gross domestic product] in different eras). The authors' aim is to study the developments in a coherent approach instead of providing an in-depth analysis of scientific innovations or economic processes – as they are beyond the scope of this paper. Although neither Hungary, nor any other countries have macroeconomic indicators for the last 100 years that are based on uniform principles, there are statistical time series compiled (usually) by researchers for shorter historical periods. Using the latter, the paper examines the economic development of Hungary, the country which had to face new circumstances following the entry into force of the Treaty of Trianon. The focus is given to production but final consumption and investment are also analysed briefly. The study concludes with a short international comparison.

KEYWORD: national accounts, economic growth, national income

A gazdaság fejlődésének és fejlettségi színvonala mérésének évtizedek óta használt mérőszámai a GDP (gross domestic product – bruttó hazai termék), a nemzeti jövedelem és hasonló makrostatisztikai indikátorok. A második világháború után a különböző nemzetközi szervezetek (az OECD [Organisation for Economic Co-operation and Development – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet], az Egyesült Nemzetek Szervezete és később az Eurostat) egyeztetett elnevezésbeli és módszertani ajánlásokat, előírásokat dolgoztak ki, hogy azonos módon készült statisztikai adatokkal válaszolhassanak a közgazdaságtan és a gazdaságpolitika számára releváns közgazdasági kérdésekre. Közös metodikájú adatbázis a második világháború előtt azonban a világ egyetlen országában sem állt rendelkezésre, bár a fejlett és közepesen fejlett országokban – így Magyarországon is – kutatók, gazdaságkutató intézetek és egyéb, általában nem statisztikai hivatalok egyaránt készítettek makrostatisztikai számításokat. A második világháború előtti időszak vizsgálata során a gazdaságtörténet-íráshoz hasonlóan mi is ezeket az adatokat használjuk fel. Célunk nem a tudományos újdonságok, vitapontok tárgyalása, a lezajlott gazdasági folyamatok mélyreható elemzése, hiszen azt az anyag terjedelme nem is teszi lehetővé. Elsősorban arra törekszünk, hogy a legszélesebb körben elérhető makrostatisztikai adatok, információk alapján röviden felvázoljuk az elmúlt száz év alatt Magyarország gazdaságában bekövetkezett változásokat.

A gazdasági teljesítmény alakulására vonatkozó hosszú, több évtizedet átfogó gazdasági idősorok összeállítása során a gazdaságstatisztikai, számviteli, módszertani, jogi és definíciós változások miatt mindig csak közelítő, a néhány éves időtávot átfogó elemzésekhez képest több becslést tartalmazó eredményekre lehet jutni. A nemzeti számlák magyarországi történetéről részletes áttekintést ad *Hüttl Antónia* és *Pozsonyi Pál* [2018] tanulmánya, nemzetközi történetét pedig *André Vanoli* [2005] foglalja össze. Magyarországon *Fellner Frigyes* úttörő munkát végzett a gazdasági teljesítmény számbavétele terén, számítási eredményeit 1913 és 1930 között négy külön kötetben jelentette meg (*Fellner* [1913], [1916], [1929], [1930]). Ugyancsak úttörő munkának tekinthető *Matolcsy Mátyás* és *Varga István* 1936-ban megjelent publikációja. Összeállításunkban *Fellner* nemzetijövedelem-növekedési adatait, illetve *Matolcsy* és *Varga* ágazati megoszlási és nemzetijövedelem-felhasználási adatait használjuk. A KSH (Központi Statisztikai Hivatal) a második világháborút követően kezdte el a történelmi jelentőségűnek tekinthető hivatalos nemzetijövedelem-számításokat. Ezek eredményei ugyan nem hasonlíthatók a mai sokkal nagyobb és részletesebb adatbázisra épülő, nemzetközi módszertani előírásoknak megfelelő számítások eredményeihez, mégis úgy véljük, hogy megfelelően tükrözik az adott kor tendenciáit és lényegében azok nagyságrendjét is.

Az 1. táblázat a XX. század elejétől napjainkig mutatja be az ország növekedésének évtizedenkénti (vagy évtizedhez közelítő időtartamra vonatkozó), illetve az adott évtized évi átlagos növekedési ütemének alakulását. Az adatokból megállapítható, hogy Magyarország növekedési dinamikája az egyes történelmi periódusokban, évtizedekben meglehetősen eltérő volt.

1. táblázat

Az elmúlt 120 év gazdasági növekedése a nettó nemzeti termelés, a nemzeti jövedelem és a GDP alapján
(Economic growth in the last 120 years, based on net national production, national income, and GDP)

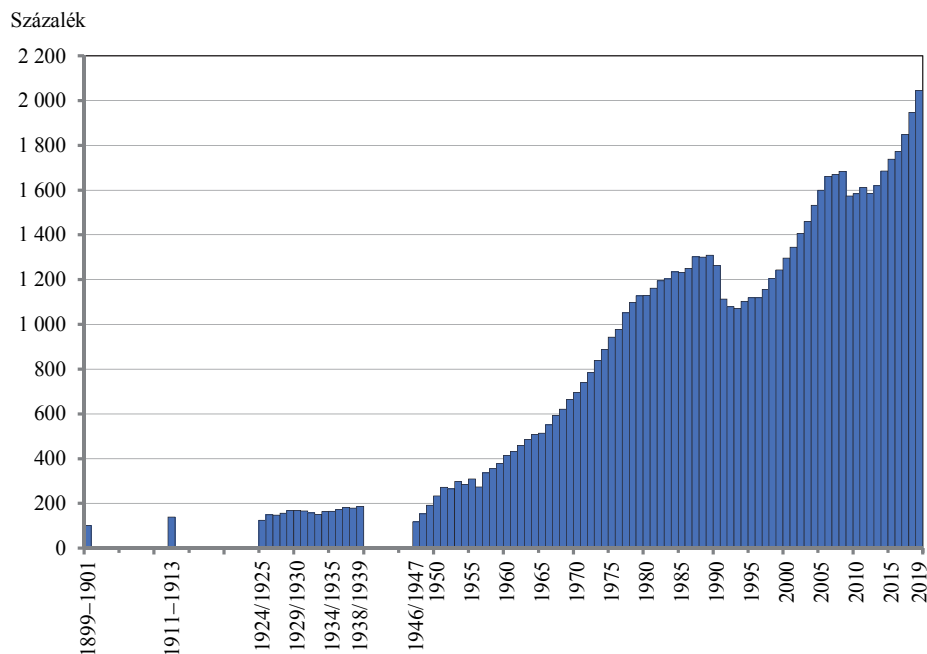
Időszak	Időszak alatti teljes növekedés	Éves átlagos növekedési ütem
	(%)	
1900–1913	+39,2	2,6
1924–1938	+49,4	2,9
1950–1960	+77,0	5,9
1960–1970	+63,3	5,0
1970–1980	+62,2	5,0
1980–1990	+11,9	1,1
1990–2000	+2,4	0,2
2000–2010	+22,7	2,1
2010–2018	+24,0	2,7

Megjegyzés. Itt és a következő táblázatokban GDP (gross domestic product): bruttó hazai termék. A táblázatban különböző korokban számított növekedési volumenindexeket mutatunk be, melyek az adott kor módszertani megfontolásai alapján készültek: az 1945 előttiak az akkori értelmezés szerinti nemzetijövedelem-indexek (ezeket megkülönböztetésül nemzeti termelésnek neveztük el), az 1950-es évekbeliek a KSH által számított nemzetijövedelem-indexek, az 1960 utániak pedig a hivatal által számított GDP-volumenindexek.

Az 1. ábra az elmúlt mintegy 120 év gazdasági növekedését mutatja be a XIX-XX. század fordulójának bázisán. A számítások alapján a XX. század első felében a nemzeti jövedelem közel megduplázódott, majd a század végére, azaz 2000-re az 1950 körüli érték ötszörösére nőtt. A XXI. század eddig eltelt közel két évtizedében mintegy 55 százalékos GDP-növekedés következett be.

1. ábra. A gazdasági növekedés alakulása volumenindexek
(a nettó nemzeti termelés, a nemzeti jövedelem és a GDP) alapján
(1899–1901 évek átlaga = 100%)

(Economic growth based on volume indices
[net national production, national income, and GDP]; 1899–1901 average = 100%)



Forrás: Fellner [1916], [1930]; Matolcsy–Varga [1936]; KSH [1989], [1970–1988], [1991–2019], [2017].

1. A magyar gazdaság aranykora – a kiegyezéstől az első világháború kitöréséig

A XIX. század közepétől az első világháborúig a magyar gazdaság az Osztrák-Magyar Monarchia keretei között működött. A gazdaságtörténet gyakran e korszakot a magyar gazdaság aranykorának tekinti, amikor az ország példátlan gazdasági előrehaladást ért el, és jelentős lépéseket tett a fejlett országokhoz való felzárkózás terén. Bár a gazdaság növekedése korántsem volt egyenletes, többszöri megtorpanás, negatív világgazdasági hatások érték, mégis egyes számítások szerint e fél évszázad során éves átlagban mintegy 2-3 százalékos növekedést ért el (Fellner [1916], Honvári [2013]).

A XIX. század legsúlyosabb válsága, az 1873-as tőzsdekrach után közel egy évtizeden át pangott a világgazdaság. Hazánkban is éreztette hatását a nemzetközi recesszió, a gazdaság lendülete megtört, ezért az 1880-as és 1890-es években sorra születtek az ipartámogatási törvények. Így például 15 év adómentességet adtak a legújabb technikát alkalmazó, Magyarországon addig nem gyártott termékeket előállító vállalatoknak, ami segítette a külföldi tőke beáramlását az országba. Ebben az időszakban az Osztrák-Magyar Monarchia egységes piaccá vált, vámunióban működött, 1892-től közös pénzt vezettek be, az aranyalapú koronát.

A dualizmus idején Magyarország infrastrukturális fejlődése erőteljes volt, a vasúthálózat és a bankrendszer lendületesen bővült. Mindez jó alapot teremtett a XIX. század végi megkésett iparosodáshoz. A magyar „ipari forradalom” nem volt annyira mélyreható, mint a korábbi nyugat-európai, de egyes iparágakban modern gépi nagyipar épült ki. Az ipari és infrastrukturális fejlesztések erős építőipari fejlődést is jelentettek. A támogatások és a kedvező külső feltételek révén a XIX. század végén, illetve a XX. század elején olyan új ágazatok indultak fejlődésnek, mint a villamossági és az elektrotechnikai ipar. Mindezek és a világ fellendülő agrárpiaca adta a gazdasági növekedés alapját, a nemzeti jövedelem húzóerejét. A fejlődés következtében megváltozott az ország nemzetgazdasági ágak szerinti szerkezete, a mezőgazdaság aránya csökkent, az iparé, illetve a szolgáltatásoké viszont nőtt.

2. táblázat

A nemzeti jövedelem főbb nemzetgazdasági áganként, 1913
(National income by main economic industries, 1913)

Nemzetgazdasági ág	Millió korona	Ágazati megoszlás (%)
Mezőgazdaság	4 424 367	65,6
Erdészet, vadászat és halászat	125 127	1,9
Bányászat és kohászat	145 421	2,1
Gyáripar	1 257 718	18,7
Kézműipar	436 661	6,5
Kereskedelem	259 521	3,8
Szállítás	462 815	6,9
Külföldi egyenleg	-369 913	-5,5
<i>Tiszta nemzeti jövedelem összesen</i>	<i>6 741 717</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Fellner [1916].

A hullámzó, de erőteljes gazdasági fejlődés következtében az ország nyugati fejlődéstől való évszázados leszakadása felzárkózásba váltott. Az első világháború

előtti évekre Magyarország agrárországból közepesen fejlett agrár-ipari országgá vált, és valamennyire csökkent Ausztriával és Csehországgal szembeni hátránya.

2. A trianoni békediktátum hatása a gazdaságra és a gazdaság két világháború közötti fejlődése

A kiegyezés után megindult erőteljes gazdasági fejlődést az első világháború és a trianoni békediktátum szakította meg, ami a háború negatív gazdasági következményeit tovább súlyosbította.

A trianoni békediktátum a magyar társadalmat és gazdaságot súlyosan érintette, és nagymértékben befolyásolta az azt követő évtizedek alakulását. Az ország gyökeresen új történelmi helyzetbe került. Magyarország nemcsak területének kétharmadát és lakosságának 60 százalékát veszítette el, de gazdasága is súlyos károkat szenvedett. Az ország termelő- és szolgáltatóvagyonának 60 százalékát, ipari kapacitásának felét, mezőgazdasági termőterületének legalább 40 százalékát elveszítette, így a gazdaság termelőképesége, valamint a megtermelt nemzeti jövedelem is jelentősen csökkent. *Fellner Frigyes* [1930] becslése szerint az 1913. évi nemzeti jövedelemnek csak a 40 százaléka esett a maradék területre. Ehhez járult még a háború miatti termeléseszkövek, melyet elsősorban a nyersanyag- és munkaerőhiány, másodsorban a termelőeszközök megsemmisülése okozott, mivel az ország területe nem volt hadszíntér.

A trianoni területen az ipari termelés 1921-ben a háború előtti szint felét sem érte el, míg a mezőgazdaság 75-80 százalékos szintet tudott teljesíteni. Arra vonatkozóan nem készültek korabeli számítások, hogy a háború és az azt követő 1918/1919-es események milyen számszerű hatást gyakoroltak a nemzeti jövedelemre. Az 1913. évi érték (6 741 milliárd aranykorona) 60 százaléka került át az elcsatolt területekre, tehát 1913-ban 2 660 milliárd aranykorona volt a trianoni terület nemzeti jövedelme, és ez 3 081 milliárd pengőnek felelt meg. Nem készültek kortárs számítások arra vonatkozóan sem, hogy 1920-ra vagy 1921-re ez mennyire csökkent. A *Magyar Gazdaságkutató Intézet* 1947-ben készített egy becslést, mely szerint 1920-ban 3 718 millió pengő lehetett a nemzeti jövedelem 1924–1926. évi átlagáron, *Agnus Maddison* [2001] becslése szerint pedig 1920-ra mintegy 20 százalékkal esett vissza 1913-hoz képest a megmaradt területre számolva. Valószínűbb azonban, hogy a csökkenés ennek akár kétszerese is lehetett.

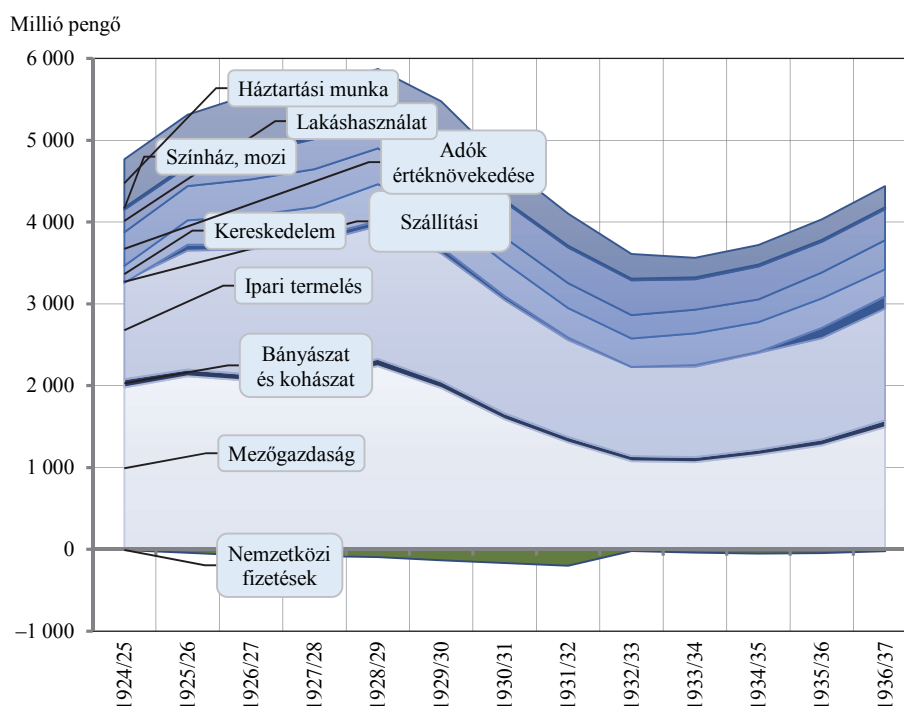
Az ország gazdaságát a trianoni békediktátum utáni kormányok igyekeztek megszilárdítani. A fő törekvés a valuta stabilizációja, a költségvetési helyzet javítása és a gazdasági növekedés beindítása volt. Ezeket a célokat lényegében 1924/1925-re

sikerült elérni, amikor a Bank of England (brit központi bank) által nyújtott 4 millió font hitel mellett népszövetségi kölcsönt is kapott Magyarország. Az infláció „legyűrésében” kulcsszerepet játszott a Magyar Nemzeti Bank 1924-es létrehozása.

A stabilizációt követően az ország nemzeti jövedelme évről évre emelkedett, és 1929-re – a világgazdasági válság kitörésének évére – már majdnem elérte az első világháború előtti szintet, amelyről mintegy 20 százalékkal vetette vissza az 1929–1933-as világgazdasági válság. 1931 után újra beindult a növekedés. Ebben nagy szerepet játszott, hogy a mezőgazdasági termékek számára új piacokat sikerült találni Németországban, Olaszországban és Ausztriában. Az évtized végére a magyar agrárexport háromnegyede került Németországba. Az ipari termelés 1937-ben már meghaladta a válság előtti 1929-es szintet.

1935/1936-ban újra a világválság előtti szintre jutott az ország nemzeti jövedelme, s a második világháború kitöréséig további mintegy 10 százalékkal emelkedett. Mindezek következtében az ország nemzeti jövedelme a két világháború között nagyjából 50 százalékkal múlta felül az 1924/1925. évit.

2. ábra. A nemzeti jövedelem névleges értékének felépítése a két világháború között
(Structure of the nominal value of national income between World War I and World War II)



Forrás: Matolcsy–Varga [1938].

A két világháború között a termelés ágazati szerkezete viszonylag jelentékeny változást mutatott. A mezőgazdaság és a többi ágazat aránya kismértékben tovább csökkent, az iparé viszont jelentősen nőtt. Ennek okai között kell megemlíteni az első világháború veszteségeinek pótlását, majd a felzárkózás igényét a világ és főként Európa többi országához, később, az 1930-as évek közepe-vége felé pedig a gazdasági-katonai felkészülést a második világháborúra.

3. táblázat

A nemzeti jövedelem ágazati megoszlása a két világháború között
(Distribution of national income by industry between World War I and World War II)

Nemzetgazdasági ág	1924/1925	1936/1937
	(%)	
Mezőgazdaság	35,3	34,7
Bányászat és kohászat	1,7	1,4
Ipari termelés	24,8	31,6
Közlekedés	6,2	4,5
Kereskedelem	6,1	5,9
Szolgáltatások és egyéb tételek	26,1	22,2
Nemzetközi fizetések	-0,2	-0,3
<i>Nemzeti jövedelem összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Matolcsy–Varga [1938].

Nagyon kevés adat ismert arra vonatkozóan, hogy milyen lehetett a nemzeti jövedelem felhasználási szerkezete a XX. század első felében. A rendelkezésre álló becslések azt mutatják, hogy a két világháború között nagyon alacsony volt a felhalmozási, illetve a beruházási hányad, a termelés 90 százaléka a fogyasztást szolgálta.

4. táblázat

A nemzeti jövedelem felhasználásának megoszlása a két világháború között
(Spending as percentage of national income between World War I and World War II)

Megnevezés	1924/1925	1934/1935	1936/1937
	(%)		
Megélhetőre fordított kiadások (fogyasztás)	99,3	94,5	92,5
Tőkeakkumuláció (beruházás)	3,8	5,3	5,4
Nemzetközi fizetések egyenlege	-3,1	0,2	2,1

Forrás: Matolcsy–Varga [1938].

A második világháború alatt a nemzeti jövedelem mutatója ingadozott, de a hadikonjunktúra nyomán többnyire növekedést mutatott. Az ország hadszíntérré válása azonban súlyosan visszavetette a termelést, mind a termelőkapacitásokban, mind az infrastruktúrában hatalmas vagyronvesztést okozott. Becslések szerint a veszteség elérte a nemzeti vagyon 40 százalékát, ami négy békeévnnyi nemzeti jövedelemmel volt azonos. A háború utáni kártérítések, rekvirálások, a szovjet csapatok ellátása további 2,5 évnnyi nemzeti jövedelem kivonását jelentette az 1940–1950-es évek során. Az ipari kapacitások a jóvátételi kiszállítások miatt is csökkentek, az állatállományt szintén katasztrofális veszteség érte (Honvári [2013]).

3. Gazdasági növekedés a második világháború után

A Magyar Gazdaságkutató Intézet [1947] becslése szerint az ország nemzeti jövedelme 1945-ben még a második világháború előtti színvonal felét sem érte el, gyakorlatilag visszaesett az első világháború végi szintre. A háború utáni újjáépítés viszont új lendületet adott: a nemzeti jövedelem nominál értéke 1950-re 25 százalékkal haladta meg az 1938. évit, ezen belül az ipari termelés 50, az építőipar 100 százalékkal volt nagyobb a háború előtt mértnél. A mezőgazdaság termelése ugyanakkor csak megközelítette, a lakosság összes fogyasztása pedig éppen csak meghaladta a háború előtti szintet, míg a beruházások a korábbi mintegy duplájára növekedtek.

5. táblázat

A GDP felhasználása
(Final use of GDP)

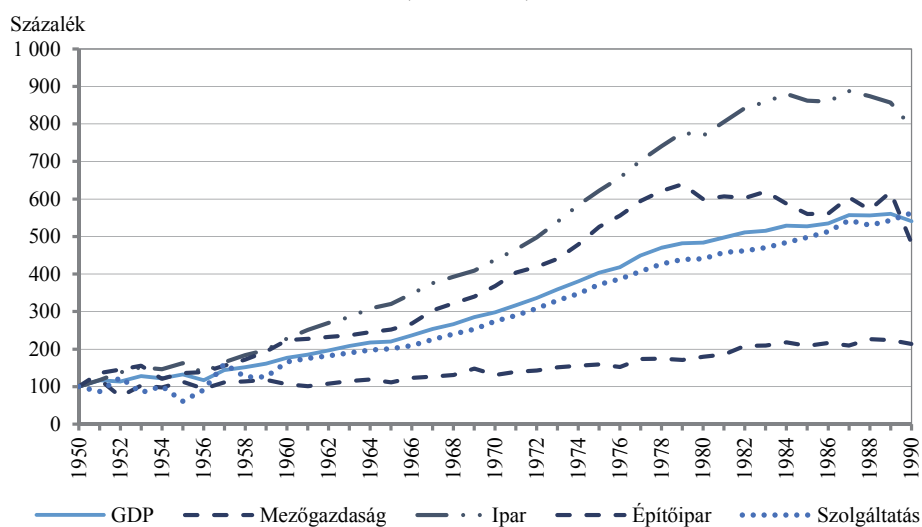
Megnevezés	1950	1960
	(%)	
Lakosság anyagi fogyasztása	62,9	73,1
Közösségi anyagfogyasztás	12,4	3,4
Állóalapok növekedése	11,5	18,8
Forgóalapok növekedése	11,1	7,2
<i>Nettó felhalmozás</i>	22,6	26,0
<i>Belföldi felhasználás összesen</i>	97,9	102,5
Kiviteli (+), illetve behozatali (-) többlet	2,1	-2,5
<i>Összesen</i>	100,0	100,0

Forrás: KSH [2019b].

A XX. század második felében folyamatos, de többszöri visszaeséssel tarkított gazdasági fejlődés ment végbe. Az 1950-es évek gazdaságát az erőltetett iparosítás és a mezőgazdaság kollektivizálása jellemezte, amit az 1956-os forradalom szakított meg. Az erőltetett átalakítás a gyors ipari növekedés mellett – a többi gazdasági ágazat elhanyagolása miatt – a termelés jelentős ingadozását okozta az 1950-es évek első felében. Egyes években kétszámjegyű bővülést, míg másokban csökkenést mutatott a nemzeti jövedelem. 1956-ban a csökkenés már több mint 10 százalékos volt, ám az azt követő években ismét erőteljes növekedést lehetett megfigyelni.

Az 1960–1970-es évek viszonylag jelentős és egyenletes fejlődést hoztak, amelyet az 1980-as években nagyobb lassulás váltott fel. A lassulás fő oka az 1970-es évek olajválsága miatt kialakult súlyos alkalmazkodási krízis volt. A bővülést csak jelentős külső eladósodás terhére lehetett fenntartani, ez az út azonban az 1980-as évekre lényegében lezárult.

3. ábra. A GDP (nemzeti jövedelem) ágazati indexei, 1950–1990
(Volume indices of GDP [national income] by industry, 1950–1990)
(1950 = 100%)



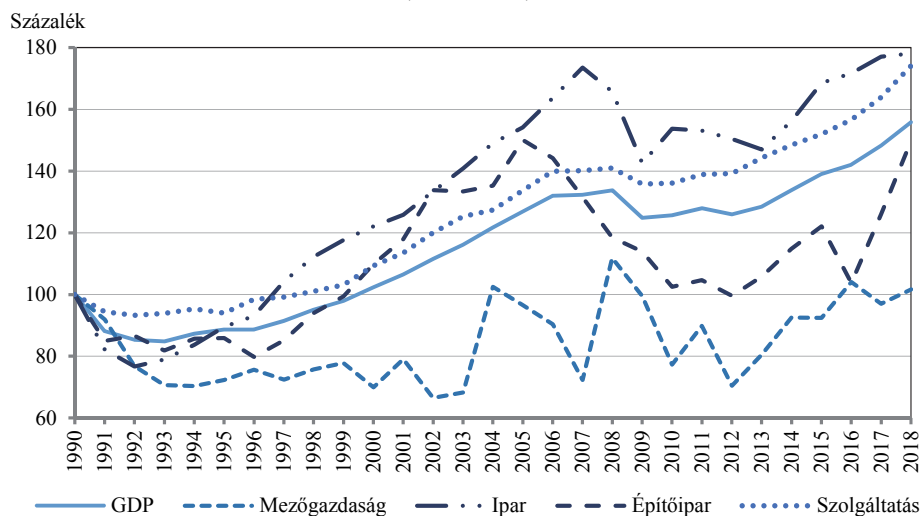
Forrás: KSH [2019b].

Ezeket az éveket is az erőteljesebb – bár az 1950-es éveknél racionálisabb és kisebb mértékű – iparosítás, iparosodás jellemezte. Az ipar termelése 1950-hez képest az 1980-as évek végére megnyolcszorozódott, miközben az építőiparé hatszorosra, a szolgáltatásoké ötszörösre lett az 1950-es évekbelinek. A mezőgazdaság termelése ugyanakkor csak megduplázódott. Az eltérő ágazati növekedési ütemek következtében a GDP ágazati szerkezete a XX. század első felétől lényegesen eltérővé vált.

4. A rendszerváltozás óta eltelt 30 év

Az 1980-as évek második felének gazdasági-társadalmi válsága vezetett a rendszerváltozáshoz. Az 1990-es években a társadalmi-gazdasági változások transzformációs válságot, gazdasági visszaesést okoztak. Jelentős kapacitások, versenyképtelen vállalatok szűntek meg nagy számban, a magyar gazdaság külföldi – kelet-európai – piaca nagy részét elveszítette, a termelés visszaesett. A gazdaság erőteljes magánosítása, a külföldi tőke hirtelen beáramlása jelentékeny változásokat okozott. A válság következtében a GDP az 1993. évi mélypontján mintegy 20 százalékkal maradt az 1989. évi színvonala alatt, és mértéke csak egy évtized múlva, 2001-re érte el az 1990-es szintet. Az ipar és az építőipar hozzáadott értéke ekkor érte el a mélypontját, előbbi több mint 20, utóbbi 20 százalékkal volt alacsonyabb szinten mint az 1990. évi; a mezőgazdaság és a szolgáltatások viszonylag kisebb visszaeséssel jutottak túl a válságon.

4. ábra. A GDP ágazati indexei, 1990–2018
(Volume indices of GDP by industry, 1990–2018)
(1990 = 100%)



Forrás: KSH [2019b].

A gazdaságban 2006-tól újból a GDP-csökkenés jelei mutatkoztak, amit a 2008-as pénzügyi világválság fel is erősített. Ekkor a GDP értéke mintegy 7, a mezőgazdaságé 11, a konjunktúraérzékenyebb ipar teljesítménye pedig 14 százalékkal esett vissza, míg az építőipar és a szolgáltatások teljesítménye egyaránt 4 százalékkal csökkent.

A GDP változásának indexe 2010-ben fordult újra pozitív tartományba. 2010 óta – a 2012. év korrekciós mérséklődése kivételével – folyamatos emelkedést mutat,

a 2018/2019-ben tapasztalt 5 százalék körüli ütem pedig nemcsak 1990 óta a legmagasabb, de arra 1977 óta nem volt példa a magyar gazdaságban.

5. A gazdasági szerkezet változása a második világháború után

Magyarország az első világháború előtt agrárjellegű ország volt, és bár a kiegyezés és a világháború kitörése között jelentősebb iparosodáson ment keresztül, agrár-ipari jellege megmaradt. Ezeket az arányokat a trianoni területi változás kisebb mértékben módosította az ipar és a szolgáltatások javára. A két világháború között folytatódott az ipar arányának emelkedése, de az ország az agrár-ipari jellegét megőrizte.

A második világháború után folyamatosan átalakult a GDP szerkezete. Az 1950-es évek már említett erőltetett iparosítása és a későbbi évtizedek iparfejlesztése jelentősen megváltoztatta a gazdaság szerkezetét, az ipar vált a legfontosabb nemzetgazdasági területté, elsősorban a mezőgazdaság és részben a szolgáltatások rovására. (A nagymértékű növekedésben persze szerepet játszott az árarányok mesterséges eltérítése az ipar javára és a másik két terület kárára, így az ipar súlya az egyensúlyi arányoknál valószínűleg lényegesen nagyobbak látszik.)

6. táblázat

A folyó áron számított GDP megoszlása a gazdaság fő területei között
(Distribution of GDP by main industries, at current prices)

Év	Mezőgazdaság	Ipar	Építőipar	Szolgáltatások összesen
	(%)			
1960	19,7	49,8	8,3	22,2
1970	19,0	38,7	8,4	33,9
1980	19,6	37,2	8,0	35,2
1990	14,6	31,2	6,5	47,7
1995	8,5	25,5	5,0	61,0
2000	4,9	27,9	3,6	63,6
2010	3,6	25,7	4,2	66,5
2018	4,2	24,8	5,3	65,7

Forrás: KSH [2019b].

Az 1960–1980-as években a gazdaság ágazati szerkezete folyamatosan, évről évre egy irányba változott: némileg csökkent az ipar aránya, és nőtt a szolgáltatásoké, míg a mezőgazdaság és az építőipar aránya változatlan maradt.

Markánsan különböző az említett két évtized és a rendszerváltozás utáni szerkezeti változások mértéke: a mezőgazdaság és az ipar aránya folyamatosan és jelentősen csökkent szemben a szolgáltatások hatalmas növekedésével. Így az ország szerkezete egyre inkább a fejlett országokéhoz vált hasonlóvá.

6. A GDP felhasználásának alakulása

Míg a második világháború előtti évtizedekben a fogyasztás a nemzeti jövedelem 90 százaléka feletti részt jelentette a felhasználás oldalán, addig utána a fogyasztásfelhalmozás aránya gyökeresen megváltozott. A második világháború után a GDP belföldi felhasználásán belül a felhalmozás nagymértékben, sokkal jelentősebben emelkedett, mint a háztartások fogyasztása: az 1960-as 27,6 százalékos szintről 1980-ra 30,7-re nőtt, majd 1990-re 25,4 százalékra esett vissza, de szinte az egész időszakon belül 20 és 30 százalék között volt. A rendszerváltozást követően 2000-ben közelítette meg az 1980. évi arányt, majd egy újabb visszaesést követően 2018-ra érte el újra a 25 százalékot.

7. táblázat

A GDP felhasználásának szerkezete
(Structure of the final use of GDP)

Megnevezés	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
	(%)						
Háztartások tényleges fogyasztása	65,9	58,4	61,2	61,4	65,3	63,6	58,6
Közösségi fogyasztás	8,5	10,3	10,3	10,6	10,3	10,5	9,8
<i>Végső fogyasztás</i>	74,4	68,7	71,5	72,0	75,6	74,1	68,4
Bruttó állóeszköz-felhalmozás*	24,3	30,1	28,8	19,3	25,5	20,2	25,2
Készletváltozás	3,5	3,4	1,9	11,9	2,5	0,3	1,9
Értéktárgyak beszerzésének és eladásának egyenlege**	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2
<i>Bruttó felhalmozás összesen</i>	27,8	33,6	30,7	25,4	28,1	20,6	27,2
<i>Belföldi felhasználás összesen</i>	102,2	102,3	102,2	97,4	103,7	94,7	95,6
Külkereskedelmi forgalom egyenlege	-2,2	-2,3	-2,2	2,6	-3,7	5,3	4,4
<i>GDP</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* 1990-ig beruházás.

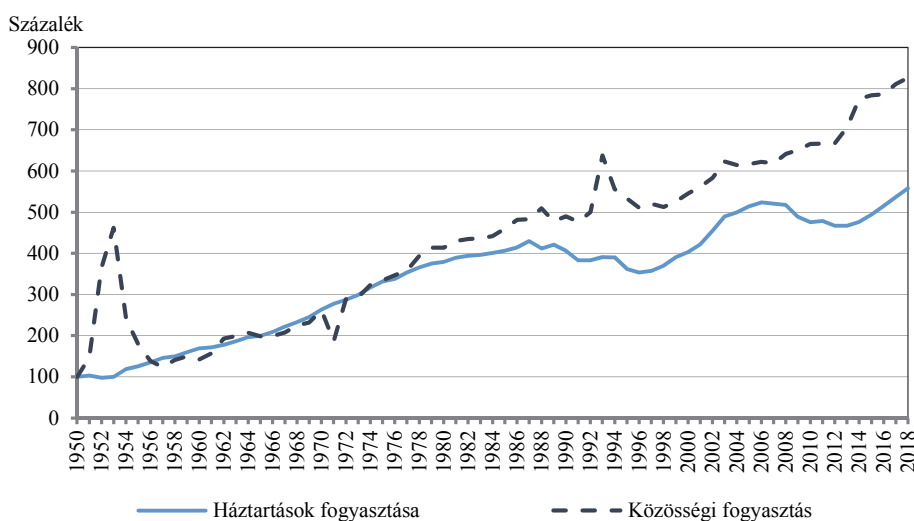
** 1995-től értelmezhető.

Forrás: KSH [2019b].

A fogyasztás aránya az 1960. évi 74,4-ről 2018-ra 68,4 százalékra csökkent (meglehetősen hullámzó lefutással), amit részben a felhalmozás növekvő aránya magyaráz, de a külkereskedelmi forgalom arányának bővülése is jelentősen befolyásolta a GDP felhasználásnak szerkezetét. A 7. táblázatban feltüntetett külkereskedelmi egyenleg az 1960-as években megfigyelhető $-2,2$ -ről 2018-ra $+4,4$ százalékra nőtt. E változásokat a külkereskedelem két „szára” még jobban alátámasztja. Az export aránya a GDP felhasználási oldalán az 1980. évi $39,1$ -ről $84,9$ százalékra, az importé pedig $41,3$ -ről $80,6$ százalékra nőtt 2018-ra.

A háztartások fogyasztása 1960-tól folyamatosan emelkedett az 1980-as évek közepéig, ekkor jelentősen lelassult, majd az 1990-es években csökkent, visszaesve az 1970-es évek közepi szintre, és csak a 2000-es évek elején érte el ismét a másfél évtizeddel korábbi mértéket. Ezt követően azonban ismét csökkenni kezdett, már a 2008/2009. évi válság előtt, s csak 2013-tól indult újra növekedésnek. 2018-ra már 17 százalékkal meghaladta a 2013-as szintet. Összességében, míg a GDP 1950-hez képest nyolcszorosára nőtt, addig a lakossági fogyasztás csak megötszöröződött.

5. ábra. A fogyasztás alakulása
(Changes in the final consumption in volume terms)
(1950 = 100%)

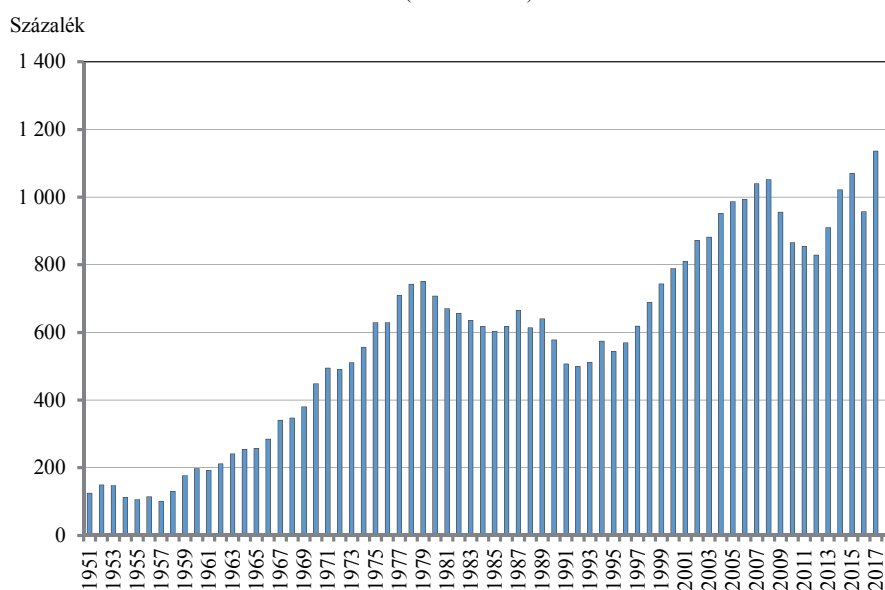


Forrás: KSH [2019b].

A nemzetgazdasági beruházások a második világháború után jelentős hullámzást mutatnak. A világháborút követő újjáépítést, majd a fogyasztás terhére megvalósult erőltetett iparosítást – mely a beruházások húzóereje volt – 1953-ban állították le. Így az 1950-es évek végén a beruházások erőteljesen visszaestek. Azt követően

ismét fokozatosan emelkedett a beruházások volumene, egészen 1980-ig. Az 1980-as évtizedben, a rendszerváltozás utáni első években, illetve a 2008-as válságévet követő öt évben a beruházások jelentősen visszaestek. 2013 óta viszont több mint 46 százalékkal emelkedtek.

6. ábra. A beruházások (1990-től bruttó állóeszköz-felhalmozás) alakulása
(Changes in investments [since 1990 gross fixed capital formation] in volume terms)
(1950 = 100%)

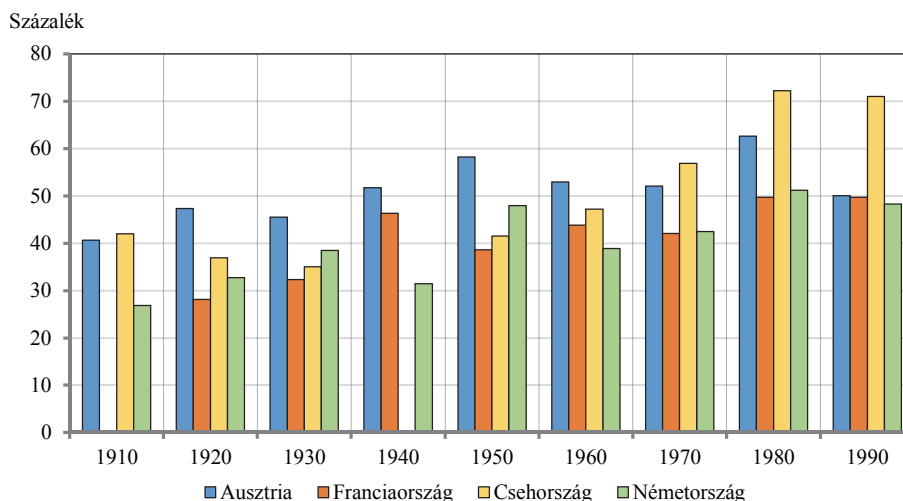


Forrás: KSH [2019b].

A tanulmányban a nemzetközi összehasonlításhoz Maddison [2001], illetve 2010-es halála után a Maddison Project adatait használtuk fel, melyek között a világ mintegy 110 országára történelmi hosszúságú, becsült nemzetijövedelem-, illetve egy főre jutó nemzetijövedelem-adatok is vannak. A projekt, melynek idősorai általában a XIX. század közepén kezdődnek, de több (fejlett nyugati) ország esetében a középkorig visszanyúlóan tartalmaznak becsléseket, a XX. század utolsó harmadában már az Egyesült Nemzetek Szervezete, a Világbank, az OECD, az Eurostat által koordinált ICP (International Co-operative Programme – Nemzetközi Együttműködési Program) eredményeit veszi figyelembe.

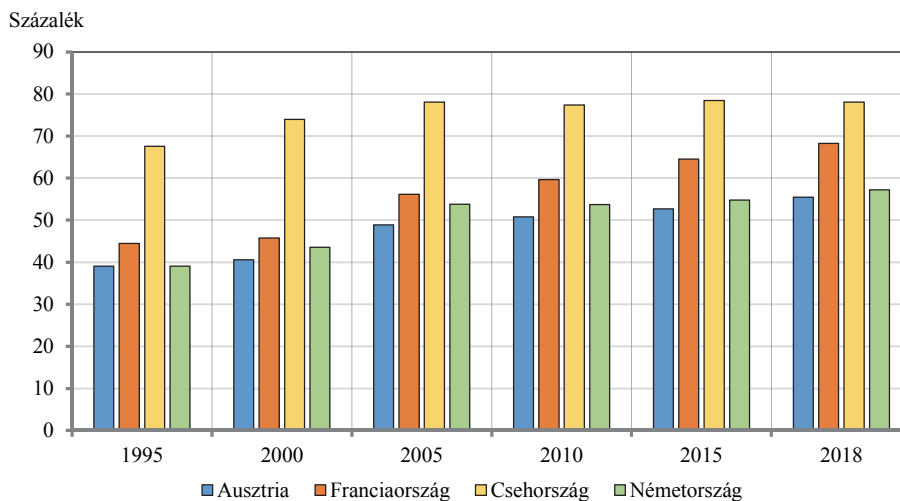
A magyar gazdaság fejlettségi szintje 1910-ben (az egy főre jutó nemzeti jövedelem alapján) az osztrák és a cseh 40, míg a német 27 százalékát érte el.

7. ábra. Magyarország gazdasági fejlettsége a 2011. évi dollárban számított egy főre jutó GDP alapján, négy európai országhoz viszonyítva
(The level of Hungarian economic development based on per capita GDP in 2011 US\$, compared with four European countries)



Forrás: A Maddison-projekt alapján saját számítás.

8. ábra. Magyarország gazdasági fejlettsége a vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP alapján, négy európai országhoz viszonyítva
(The level of Hungarian economic development based on per capita GDP at purchasing power parity, compared with four European countries)



Forrás: Az Eurostat adatai alapján saját számítás.

Közel száz év alatt, 1990-re Magyarország csak kismértékben tudta ledolgozni relatív elmaradottságát. 15-20 százalékponttal közeledett ugyan a német, cseh és francia szinthez, ugyanakkor az osztrák egy főre jutó nemzeti jövedelmet csak kisebb mértékben, 10 százalékkal tudta megközelíteni. A rendszerváltozást követően – kisebb visszaesések után, de – folytatódott a lassú felzárkózás. Az elmúlt 25 év alatt átlagosan 10-15 százalékponttal kerültünk közelebb a fejlett országokban tapasztalt fejlettségi szinthez.

Az ICP európai programja, az ún. Európai Összehasonlítási Program számítási alapján Magyarország 2018-ra vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó GDP-je az EU28 (Európai Unió) átlagának 71 százalékát érte el; ez 3 százalékponttal magasabb az egy évvel korábinál. A folyó áron számított GDP értéke hazánkban az uniós átlagnál erőteljesebben, 9,9 százalékkal növekedett, a népesség fogyott, a hazai fizetőeszköz vásárlóereje nemzetközi összehasonlításban pedig romlott. Ezek együttes eredőjeként hazánk gazdasági fejlettsége közeledett az európai uniós átlaghoz. A három további visegrádi ország, Csehország, Lengyelország és Szlovákia helyzete is javult a 2017. évihez viszonyítva, ugyanakkor mindhármuk gazdasági fejlettsége elmaradt a közösségi átlagtól.

8. táblázat

Egyes európai országok vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP-je (EU28 átlaga = 100%)
(Per capita GDP of some European countries, based on purchasing power parity; EU28 average = 100%)

Ország	2016	2017	2018
EU-tagállamok			
Ausztria	128	127	127
Belgium	119	118	117
Bulgária	49	50	51
Ciprus	87	88	89
Csehország	87	89	91
Dánia	127	127	128
Egyesült Királyság	108	106	105
Észtország	76	78	82
Finnország	110	110	111
Franciaország	105	103	104
Görögország	68	67	68
Hollandia	127	128	129
Horvátország	60	61	63
Írország	176	181	189

(A táblázat folytatása a következő oldalon)

(Folytatás)

Ország	2016	2017	2018
Lengyelország	68	69	70
Lettország	64	66	69
Litvánia	75	78	80
Luxemburg	269	261	261
<i>Magyarország</i>	68	68	71
Málta	95	97	98
Németország	123	123	122
Olaszország	97	97	96
Portugália	77	77	77
Románia	59	63	65
Spanyolország	91	92	91
Svédország	123	122	120
Szlovákia	72	72	73
Szlovénia	83	85	87
EU-n kívüli országok			
Albánia	29	30	31
Bosznia-Hercegovina	31	31	31
Észak-Macedónia	37	36	37
Izland	129	129	130
Montenegró	44	46	48
Norvégia	144	146	151
Svájc	160	155	155
Szerbia	39	38	39
Törökország	65	65	64

Forrás: Eurostat, KSH [2019a].

Az elmúlt 100 év makrogazdasági folyamatait leíró statisztikai adatok áttekintése, úgy véljük, árnyaltabbá teszi a gazdaságtörténeti képet, amely erről az időszakról a közvéleményben él. Segítségével értékelni tudjuk a XX. század eleji jelentősebb gazdasági fejlődést, az első világháború után új határok és új gazdasági körülmények közé került ország fejlődési erőfeszítéseit, az 1929–1933-as világgazdasági válságot követő helyreállítás sikereit, a második világháború súlyos veszteségeit, az utána következő viszonylag gyors helyreállítási szakasz eredményeit, az 1950-es évek problémáit, az 1956-os események okozta sokkot, az 1980-as évek gazdasági-társadalmi válságát, valamint az ezt követő átalakulás nehézségeit, majd a fellendülés eredményeit.

Végül a szerzők szeretnének köszönetet mondani és elismerésüket kifejezni azon volt kollégáiknak, a múlt század gazdaságstatisztikusainak, tudományos kutatóinak, akik egy rendkívül hektikus, százéves történelmi időszakban elkészítették azokat a magyar gazdaságra vonatkozó korabeli számításokat, adatsorokat és elemzéseket, amelyek lehetővé teszik, hogy ezt a nem rövid periódust ma áttekinthessük.

Irodalom

- ÁRVAY J. [1973]: *Nemzeti termelés, nemzeti jövedelem, nemzeti vagyon – Magyarország népgazdasági mérlegrendszere*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest
- EUROSTAT [2020]: *Purchasing Power Parities (PPPs), Price Level Indices and Real Expenditures for ESA 2010 Aggregates*. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=prc_ppp_ind&lang=en
- FELLNER F. [1913]: *Ausztria és Magyarország nemzeti vagyona*. Pallas Részvénytársaság. Budapest.
- FELLNER F. [1916]: *Ausztria és Magyarország nemzeti jövedelme*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
- FELLNER F. [1929]: *Csonka-Magyarország nemzeti vagyona*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
- FELLNER F. [1930]: Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme. *Magyar Statisztikai Szemle*. VIII. évf. 11. sz. 999–1008. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/1930/1930_11/1930_11_0999_1008.pdf
- HONVÁRI J. [2013]: *XX. századi magyar gazdaságtörténet*. Universitas-Győr Nonprofit Kft. Győr.
- HÜTTL A. – POZSONYI P. [2018a]: A nemzeti számlák története Magyarországon I. rész – A kezdetektől a nemzetközi szabványok alkalmazásáig. *Statisztikai Szemle*. 96. évf. 2. sz. 182–202. old. <http://dx.doi.org/10.20311/stat2018.02.hu0182>
- HÜTTL A. – POZSONYI P. [2018b]: A nemzeti számlák története Magyarországon II. rész – Az Európai Unió követelményeinek teljesítése. *Statisztikai Szemle*. 96. évf. 3. sz. 292–311. old. <http://dx.doi.org/10.20311/stat2018.03.hu0292>
- HÜTTL A. [2012]: Nemzeti jövedelem Fellner Frigyes korában – mai szemmel. *Statisztikai Szemle*. 90. évf. 11–12. sz. 1090–1099. old. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/2012/2012_11-12/2012_11-12_1090.pdf
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [1970–1988]: *Népgazdasági mérlegek kiadványai*. Budapest.
- KSH [1989]: *Népgazdasági mérlegek 1949–1987*. Budapest.
- KSH [1991–2019]: *Nemzeti számlák kiadványai*. Budapest.
- KSH [2017]: *Századok statisztikája*. Budapest.
- KSH [2019a]: *Hazánk gazdasági fejlettsége európai összehasonlításban, 2018*. Statisztikai Tükör. December 16. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/gdp_eu/gdp_eu18.pdf
- KSH [2019b]: *Statisztikai adatbázis (STADAT)*. <http://www.ksh.hu/stadat>

- MAGYAR GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET [1947]: *Magyarország nemzeti jövedelme*. Magyar Gazdaságkutató Intézet Közleményei. Március 31. Budapest.
- MADDISON, A. [2001]: *The World Economy: A Millennial Perspective*. Development Centre of the Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://doi.org/10.1787/9789264189980-en>
- MATOLCSY M. – VARGA I. [1936]: *Magyarország nemzeti jövedelme 1924/25–1934/35*. Magyar Gazdaságkutató Intézet. Budapest.
- MATOLCSY, M. – VARGA, I. [1938]: *The National Income of Hungary 1924/25–1936/37*. P. S. King & Son Ltd. London.
- NÖVEKEDÉS.HU [2020]: *Mikor voltak igazi aranykorok a magyar gazdaságban?* Február 15. <https://novekedes.hu/elemezsek/mikor-voltak-igazi-aranykorok-a-magyar-gazdasagban>
- UNIVERSITY OF GRONINGEN [2020]: *Maddison Project Database*. <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-project-database-2018>
- VANOLI, A. [2005]: *A History of National Accounting*. IOS Press. Amsterdam.